

การวิเคราะห์รูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนชุมชน
วัดท่าเตื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงใหม่ เขต 1

An Analysis of Buddhist Way and Ethical Practice of
Wat Thaduae Community School Affiliated with Office
of the Chiang Mai Education Service Area 1

พระสนธิ แสงงาม

รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

RAJABHAT CHIANGMAI
Research Journal

ประจำปี 12 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2553 - มีนาคม 2554

การวิเคราะห์รูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรม

ของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงใหม่ เขต 1

An Analysis of Buddhist Way and Ethical

Practice of Wat Thaduae Community School Affiliated

with Office of the Chiang Mai Education Service Area 1

พระสนิท แสงงาม

รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน เกี่ยวกับ แนวคิด รูปแบบ กระบวนการ ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้ และเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อพัฒนานักเรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อศึกษาแนวทางในการ พัฒนาการเรียนการสอนด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 30 คน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 150 คน รวม 180 คน เครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย แบบสังเกต แบบบันทึกข้อมูล (Opinion Form) แบบสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม

รูปแบบการสอนวิถีพุทธของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อมีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดการดำเนินตามโรงเรียนวิถีพุทธ ที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม 4 ประการ ดังนี้ 1. สัมปยุตสังสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ที่ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี 2. สัทธัมมัสสนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี 3. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี 4. อัมมานุสम्मปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถ นำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และปัญหาต่างๆ ตามเหตุปัจจัย และมีผู้รู้แหล่งเรียนรู้ เครื่องมือโดยมีปราชญ์ชาวบ้านด้านต่างๆ มาเป็นวิทยากรซึ่งสอดคล้องตามปัญญาคุณธรรม แนวทางที่จะพัฒนาการเรียนการสอน โรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มีการวางแผนการดำเนินงานและการจัดกิจกรรม หรือโครงการตามแนววิถีพุทธ สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในสาระการเรียนรู้ต่างๆ ให้กับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเมตตากรุณา พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง พบว่า นักเรียนได้ปฏิบัติตนทั้งพฤติกรรมด้านการใช้คำพูดที่สุภาพมากขึ้น การทะเลาะวิวาท การหนีเรียน การสูบบุหรี่ มีน้อยลง

คำสำคัญ : วิถีพุทธ

ABSTRACT

The objective of this research were to study the current situation for ideas, forms, and the thinking process of the learned people, learning tools and the learning apparatus on Buddhist wisdom for the teaching of Thai students and Their learning development. The research sampling subjects consisted of 30 grade 4-6 students, and 150 grade 7-10 students, totalling 180 students. The research tools for data collection comprised of an observation form, an opinion recording form and interviewing, as well as a

focus group discussion. Results of the research are as given below. growth of Buddhist wisdom: (1) Sappurisasamseva, which means to associate with good people, wise men, good teachers, and strive of good knowledge and good communication, (2) Saddhamassavana, which means, to concentrate on education based on a good teaching and learning curriculum, (3) Yonisomanasikara, which means to have critical and logical analysis according to correct reason and logics, (4) Dhammanudhammapatipatti, which means to utilize the knowledge and use the wisdom obtained from practicing Buddhism by the appropriate means. Problem solving according to the cause and effect theory, through the use of local wisdom and domestic philosophy. The school was planned to run according to the Buddhist philosophy, ethically and morally. The assessment and the evaluation process was carried out in order to promote the feeling of loving-kindness and compassion. As the result, it was found that the sample of students was able to improve its verbal behavior by reducing quarrels and arguments and that school absenteeism was found to be decreasing and cigarette smoking had greatly decreased.

Keywords : Buddhist Way

บทนำ

กล่าวถึงแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทยไว้ว่า “สิ่งที่สังคมไทยต้องการอย่างมากคือ พลังทางคุณธรรม จริยธรรมที่ยึดเหนี่ยวผู้คนให้สัมพันธ์ต่อกัน ด้วยความเกื้อกูลและร่วมกันสร้างสังคมไทยให้น่าอยู่ นอกจากนั้นได้พูดถึงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเพื่อรับมือกับปัญหาของยุคพัฒนาว่า คุณธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตและสังคมในยุคที่คนร่ำร้องถึงคุณธรรม จริยธรรม ในสภาพสังคมที่เสื่อมโทรมทางจิตใจ จำเป็นต้องเร่งรัดการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและพัฒนาจิตใจเป็นพิเศษ รวมถึงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมชนิดที่เตรียมรับมือไว้ให้พร้อมกับการพัฒนายุคใหม่ที่กำลังจะมาถึงพร้อมความเจริญทางวัตถุต่างๆ ที่จะตามมาในอนาคต (พระธรรมปิฎก: 2541: 4-5)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวคิด รูปแบบ กระบวนการที่ใช้เป็นแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมของนักเรียน โดยเลือกศึกษาโรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อ อันเป็นแกนนำโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งได้ร่วมโครงการกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 1 และเป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาโดยบูรณาการหลักศีลธรรมและจริยธรรมเข้ากับกระบวนการเรียนการสอนว่า มีรูปแบบกระบวนการสอนและการเรียนรู้อย่างไร ส่งผลในทางปฏิบัติได้แท้จริงหรือไม่ เพื่อจะได้เห็นแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อพัฒนาจริยธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ กระบวนการ ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้และเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อพัฒนา
นักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีการศึกษา

1. **วิธีการศึกษา** ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 30 คน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 150 คน รวม 180 คน กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่มาจากครอบครัวที่ขาดผู้ปกครอง นักเรียนที่อยู่ในความอุปการะของสถานสงเคราะห์ นักเรียนที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง นักเรียนที่พูดจากร้าวร้าวและทะเลาะวิวาทชอบแกล้งคนอื่นรวมได้จำนวน 50 คน

2. **เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล** เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ จัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ โครงการคุณธรรมเครือข่าย พระ ครู และผู้ปกครอง เพื่อให้ผู้เข้าสัมมนามีความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกฝังหลักเบญจศีล ค่านิยมที่ดีงาม มีความสำนึกรับผิดชอบตนเองและท้องถิ่น และเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กล้าคิด กล้าทำ กล้านำในสิ่งที่ดีงาม เพื่อใช้หลักธรรมเบญจศีลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้พ้นจากปัญหาที่เกิดขึ้น และมีชีวิตอย่างปกติสุข สามารถทำให้พัฒนาส่งเสริมการทำงานของวัดและโรงเรียนให้มีความเข้มแข็ง มีเครือข่ายและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรโรงเรียนวิถิพุทธ และสรุปบทเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน เพื่อทบทวน สรุปบทเรียนในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน และทราบปัญหาและอุปสรรค ข้อเด่น ข้อด้อย ข้อจำกัดของหลักสูตรและรูปแบบวิธีการสอนเพื่อจะได้พัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ได้แก่ วิธีการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนและการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์เอกสาร รายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนวิถิพุทธ การสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการศึกษาเงื่อนไขปัจจัยของผลสัมฤทธิ์ การจัดการเรียนการสอนวิถิพุทธของนักเรียน

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** การวิเคราะห์เนื้อหา เอกสารรายงานประเมินตนเองด้านคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อ รวมถึงจากการสัมภาษณ์และการสังเกตพฤติกรรม ด้วยการสังเคราะห์ อธิบายเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

จากการวิจัยพบว่า โรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อได้นำโครงการโรงเรียนวิถิพุทธเข้ามาปรับใช้กับการเรียนการสอน มีนโยบายให้คณะครูทุกท่านได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักไตรสิกขาเป็นตัวนำในการพัฒนานักเรียนสามารถสรุปผลการศึกษาดังต่อไปนี้

ด้านแนวคิด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยรูปแบบวิถิพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนกำหนดแนวคิดว่าหลักไตรสิกขาใช้กิจกรรมธรรมะหน้าเสาธงหลังการสวดมนต์ ไหว้พระ การเคารพธงชาติเสร็จแล้ว มีการให้ธรรมะแก่นักเรียน โดยมีพระอาจารย์ผลัดเปลี่ยนกับครูเวร และให้นักเรียนบันทึกหลักธรรมคำสอนนั้นในสมุดบันทึกความดีของตน ตัวอย่างความรู้สึกและความคิดนักเรียน เมื่อบันทึกแล้วรู้สึกว่าการจดบันทึกว่าเราทำความดีในแต่ละวัน และประกาศความดีที่เราได้ทำไว้ให้คุณครูและเพื่อนได้ดู ทั้งความดีในโรงเรียนได้ทำความสะอาดห้องเรียน

ด้านรูปแบบ รูปแบบการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อ คือบูรณาการวิชา ท้องถิ่นสวดย ด้วยมือเรา เป้าหมายคุณค่าของวิชาที่มีต่อนักเรียน ครู ระบบคุณค่าที่วิชานั้นมีต่อผู้เรียนเป็นเรื่องราว อย่างชัดเจน คือ 1. เห็นว่า ชีวิตยังต้องพึ่งพาธรรมชาติในชุมชน 2. รู้จักช่วยกันรักษาธรรมชาติ แม่น้ำ คลองบึง 3. รู้วิธีการประชาสัมพันธ์ร่วมกับคน ในชุมชน มีสำนึกในการร่วมสร้างธรรมชาติในชุมชนผลที่เกิดกับนักเรียน สำนึกในคุณค่าแห่งตนโดยแสดงออกได้หรือนำไปใช้ได้ ด้วยตนเองมีการจัดการกับตัวเราเองให้อยู่และร่วมรักษาธรรมชาติ และจำลองภาพเหตุการณ์จริงในชีวิตในครอบครัวของตนเอง ทั้งที่บ้านและโรงเรียน โดยการเห็นคุณค่าธรรมชาติ รวมถึงใช้สิ่งของเสร็จแล้ว นำมารีไซเคิล กลับมาใช้เป็นสิ่งที่สามารถลด การเกิดขยะให้น้อยลง และสามารถอธิบายได้ว่าการรักษาธรรมชาติ ทำให้เกิดผลดีต่อโลก ต่อตนเอง เป้าหมายเนื้อหา ระบุเนื้อหาสาระสำคัญของแต่ละรายวิชา เช่น เห็นความสำคัญของออกซิเจน ระบบทางเดินหายใจ และรู้จักขั้นตอนการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในชุมชน เรียนรู้แหล่งทรัพยากรในชุมชนพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาความเจ็บไข้ต่างๆ จากนั้นบูรณาการที่ 2 กระบวนการในชั้นเรียน ขั้นตอนที่ 1 การนำเข้าสู่บทเรียน วิถีทัศน์ความเป็นมาของชุมชนวัดท่าเตื่อ เรียนรู้ธรรมชาติ ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชน ขั้นหลัก การศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน ความเป็นอยู่ด้านสังคม ชุมชน เศรษฐกิจมีการอนุรักษ์ ปกป้องรักษา ธรรมชาติกันอย่างไร

ด้านกระบวนการ กระบวนการพัฒนาวิถีพุทธมีดังนี้ การจัดการเรียนรู้ ผ่านกิจวัตรประจำวันของนักเรียนในโรงเรียน 07.30 น. ครูและนักเรียนสวดสัทธิบทกथाในกิจกรรมวันทาเมื่อมาโรงเรียน วัตถุประสงค์เพื่อสร้างวัฒนธรรมความเป็นไทย โดยการแสดงความเคารพ สวดสัทธิ สร้างความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย ฝึกมารยาทและการทักทาย 08.30 น. เข้าแถวร้องเพลงชาติ สวดมนต์ สงบนิ่ง ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี วัตถุประสงค์ ฝึกวินัยและความรู้สึกให้เกิดจิตสำนึกรักความเป็นไทย รู้จัก กาลเทศะ ฝึกการเปล่งเสียงด้วยการหายใจเข้าออกเป็นการฝึกสมาธิ สร้างกำลังใจให้ส่งกายบริหารการฟ้อนเจิง เดินตาม จังหวะกลองสะบัดชัย วัตถุประสงค์ ฝึกการกำกับกาย วาจา ใจ ผ่านกิจกรรมการทำเพื่อพัฒนาระบบรับรู้สติ ชนิดใกล้เคียงระบบผิวสัมผัส ระบบกล้ามเนื้อเอ็น และข้อต่อ สร้างนิสัยการออกกำลังกาย การนำเสนอภาษาคำเมืองวันละคำ สลับกับ ภาษาถิ่นล้านนาวันละคำ การอ่านสมุดบันทึกความดีหน้าแถววันละคน การนั่งสมาธิ และเดินจงกรมเข้าชั้นเรียน

ด้านผู้รู้ ผู้รู้ที่มีส่วนช่วยให้การดำเนินการตามรูปแบบวิถีพุทธของโรงเรียนคือ พระเป็นผู้สอนหลักพุทธธรรมในรายวิชา พระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น 9 คน ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียน ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา (การแสดงดนตรีพื้นเมืองการแสดงศิลปะพื้นบ้าน) ภูมิปัญญาด้านการประดิษฐ์ดอกไม้ และอุปกรณ์เครื่องใช้ด้วยกระดาษสา ภูมิปัญญาด้านการนวดเพื่อสุขภาพ ภูมิปัญญาด้านวิชาชีพช่างเสริมสวย ภูมิปัญญาด้าน ประดิษฐ์ใบตอง ทำบายศรี ภูมิปัญญาด้านวิชาชีพไฟฟ้า การซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า ภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นเมือง ภูมิปัญญาด้าน ศิลปะการออกแบบมณฑปศิลป์

ด้านแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อใช้ศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาสร้างจิตอาสาชุมชนในโรงเรียนเป็นที่ทำ กิจกรรม และวัดท่าเตื่อ บ้านครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน รวมถึงการทำทัศนศึกษาตามสถานที่ต่างๆ ในแต่ละภาคการศึกษา ได้จัดขึ้น เพื่อเป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียนของนักเรียน

ด้านเครื่องมือ รูปแบบวิถีพุทธด้านการจัดการศึกษาจะมี แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนแต่ละระดับ ใบงาน การทำกิจกรรม แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน การทำงานกลุ่มและการแสดงความคิดเห็น แผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิชาพระพุทธศาสนา

สรุปผลการศึกษา

ด้านแนวคิด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยรูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนกำหนดแนวคิดหลักไตรสิกขา ใช้กิจกรรมธรรมะหน้าเสาธงหลังการสวดมนต์ ไหว้พระ การเคารพธงชาติเสร็จแล้ว มีการให้ธรรมะแก่นักเรียนโดยมีอาจารย์ ผลัดเปลี่ยนกับครูเวร และให้นักเรียนบันทึกหลักธรรมคำสอนนั้นในสมุดบันทึกความดีของตนตัวอย่าง ความรู้สึกและความคิด นักเรียน เมื่อบันทึกแล้วรู้สึกว่าการสามารถจดบันทึกว่าเราทำความดีในแต่ละวัน และประกาศความดีที่เราได้ทำให้ให้คุณครูและเพื่อนได้ดู ทั้งความดีในโรงเรียนได้ทำความสะอาดห้องเรียน ด้านรูปแบบ รูปแบบการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียน ชุมชนวัดท่าเตื่อ คือบูรณาการวิชา ท้องถิ่นสวดยด้วยมือเรา เป้าหมายคุณค่าของวิชาที่มีต่อนักเรียน ครู ระบบคุณค่าที่วิชานั้น มีต่อผู้เรียนเป็นเรื่องๆ ด้านกระบวนการ กระบวนการพัฒนาวิถีพุทธมีดังนี้ การจัดการเรียนรู้ ผ่านกิจวัตรประจำวันของนักเรียน ด้านผู้รู้ ผู้รู้ที่มีส่วนช่วยให้การดำเนินการตามรูปแบบวิถีพุทธของโรงเรียนคือ พระเป็นผู้สอนหลักพุทธ ด้านแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อใช้ศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาสร้างจิตอาสาชุมชนในโรงเรียนเป็นที่ทำกิจกรรม และวัดท่าเตื่อ บ้านครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ด้านเครื่องมือ รูปแบบวิถีพุทธด้านการจัดการศึกษาจะมีแบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนแต่ละระดับ ใบงานการทำกิจกรรม แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ การทำงานกลุ่มและการแสดงความคิดเห็น ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาตามพระพุทธศาสนามีวิธีการพัฒนาชีวิต 3 หมวดคือการฝึกฝนอบรมในด้านพฤติกรรม การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ คือการฝึกฝนอบรมทางปัญญาซึ่งเรียกว่าไตรสิกขา อธิศีลสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะหรือเรียกว่า ศีลซึ่งเป็นกระบวนการฝึกพฤติกรรมและการติดต่อสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอกจนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติวินัยและความสัมพันธ์ทางสังคม ถึงมาตรฐานอารยชน อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมทางจิตใจการปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพ และ สุขภาพของจิตหรือเรียกว่าสมาธิหรือกระบวนการพัฒนาจิตใจซึ่งมีคุณสมบัติมากมายที่พึงต้องการ เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธา กตัญญูกตเวทติ อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหามาตามแนวทางเหตุผลรู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ

ตรงกับแนวคิดตัวชี้วัดการดำเนินการตามโรงเรียนวิถีพุทธลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม 4 ประการ สัมปยุตสังสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ที่ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดีครูได้บูรณาการวิชา ท้องถิ่นสวดยด้วยมือเรา เป้าหมายคุณค่าของวิชา ที่มีต่อนักเรียน ครู ระบบคุณค่าที่วิชานั้นมีต่อผู้เรียนเป็นเรื่องๆ อย่างชัดเจน คือ 1. เห็นว่าชีวิตยังต้องพึ่งพาธรรมชาติในชุมชน 2. รู้จักช่วยกันรักษารัชมชาติแม่น้ำ คลองบึง 3. รู้วิธีการประชาสัมพันธ์ร่วมกับคนในชุมชนมีสำนึกในการร่วมสร้างธรรมชาติ ในชุมชนผลที่เกิดกับนักเรียน สำนึกในคุณค่า โดยแสดงออกได้หรือนำไปใช้ได้ด้วยตนเอง 1. มีการจัดการกับตัวเราเองให้อยู่ และร่วมรักษารัชมชาติ 2. จำลองภาพเหตุการณ์จริงในชีวิตในครอบครัวของตนเองทั้งที่บ้านและโรงเรียนโดยการเห็นคุณค่า ธรรมชาติ 3. ใช้สิ่งของเสร็จแล้ว นำมารีไซเคิลกลับมาใช้ป็นสิ่งของที่สามารถลดการเกิดขยะให้น้อยลง และสามารถอธิบายได้ว่าการรักษารัชมชาติ ทำให้เกิดผลดีต่อโลก ต่อตนเอง สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี บูรณาการวันสำคัญทางศาสนา โดยจัดกิจกรรมร่วมทำบุญตักบาตร เวียนเทียน ฟังเทศน์ ถวายองค์กฐิน จัดขบวนแห่เทียนพรรษา ถวายเทียนพรรษตามวัดใกล้เคียง ถือเป็นกิจกรรมที่คณะครูและนักเรียนชอบและสนุก ในการจัดกิจกรรมบูรณาการวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา ทางโรงเรียนจะจัดในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา ตลอดถึงวันสำคัญของ ชาติ เช่นวันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ วันวิทยาศาสตร์ วันภาษาไทย เป็นต้น จะมีการแบ่งกิจกรรมตามฐานการเรียนรู้ที่มีครู ที่มีความรู้ตามสาระวิชาทำหน้าที่ให้ความรู้จัดการเรียนรู้ โดยใช้เวลาฐานละ 30 นาที จากนั้นก็จะมีการเวียนฐานต่อไปเรื่อยๆ ทำให้นักเรียนแบบไม่น่าเบื่อได้เรียนรู้สิ่งที่หลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น ฐานโต๊ะหมู่บูชาแต่งดาครัวไปวัดแบบล้านนา นอกจาก นักเรียนจะได้เรียนการจัดโต๊ะหมู่แล้ว ยังได้เรียนรู้การแต่งดาเครื่องบูชาทั่วทั้งสี่ การแต่งดาขันดอกไม้สำหรับใช้พิธีกรรมต่างๆ ที่แตกต่างกัน เช่น การใส่ขันดอกไม้ทั้งสาม การดาขันแก้วห้าโกฐาก เป็นต้น นักเรียนเองก็จะได้ปฏิบัติโดยมีครูเป็นผู้บอก และแนะนำให้ โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี โดยการนำหลักธรรมมา

ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองและพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น เช่น การพูดด้วยวาจาที่สุภาพ ตัวอย่างเด็กหญิงณิชา สมชัยจากเดิมเป็นคนที่ไม่ดี ไม่มีทางเสียใจทั้งต่อครูและพ่อแม่ แต่เขากลับปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้นด้านมารยาทการพูด การช่วยเหลือคุณครู ตัวอย่าง เด็กหญิงพรพิมล ทะคำ ได้ช่วยเหลือคุณครูทำความสะอาดห้องพักครู และจัดหนังสือ และไปเอาอาหารมาให้ รวมถึง ถูห้องให้ครู และช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน การทำความสะอาดห้องเรียนของตนเองด้วยความดีโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ตัวอย่าง เด็กหญิงรัชฎา ลุยไฟ ได้ตั้งใจทำความสะอาดในห้องเรียนโดยที่เพื่อนคนอื่นไปเล่น แต่ตัวเองมีความรับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง ทั้งตอนเช้า ตอนเที่ยง ตอนเย็น ตลอดถึงการชักชวนเพื่อนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ทะเลาะวิวาทให้ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ธัมมานุธัมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตรู้ได้ถูกต้องเหมาะสมเช่น นักเรียนได้วิเคราะห์ข่าวสิ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ เช่น การประหยัดน้ำใช้ของโรงเรียน การช่วยกันประหยัดไฟฟ้าภายในห้องเรียน และการปลูกต้นไม้ให้ร่มเย็นภายในบริเวณโรงเรียน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเรา จากนั้นก็จะมีการนั่งสมาธิ แม่เมตตา เพื่อให้นักเรียนได้เกิดแนวคิด เนื้อหา ฝึกวิเคราะห์โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ เช่นการรักษาศีล 5 อย่างง่ายที่สุดมี 5 ข้อคือ 1. ไม่แก่งแย่งเพื่อนและคนอื่นให้ได้รับความเดือดร้อน 2. ไม่ลักขโมย สิ่งของๆ คนอื่น 3. ไม่ละเมิดหรือก้าวล่วงเพื่อนในทางชั่วสาว 4. ไม่พูดโกหก พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด 5. ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด ทั้งมวลง หลังจากหมดเวลาในการเรียนการสอนตอนเช้าเสร็จแล้ว ก็จะให้นักเรียนเดินไปสูโรงอาหารของโรงเรียน มีการจัดโต๊ะอาหาร รับประทานอาหาร และจะมีการมอบหมายผู้ที่ได้รับเป็นเจ้าภาพเลี้ยงอาหาร และผู้ที่จัดอาหารให้เรา และ มีการเก็บอาหาร เก็บภาชนะในที่ที่จัดแยกไว้ ดังนั้นเองเรามีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกนักเรียนวิถีพุทธของเรา ในด้านการฝึกมารยาท ความสะอาด ฝึกการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และพอเพียง ฝึกความกตัญญูรู้คุณ ฝึกการทำความสะอาด

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า การศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน เกี่ยวกับ แนวคิด รูปแบบ กระบวนการ ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้และเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อพัฒนานักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 1 จะนำเสนอเชิงนโยบาย

1. ควรมีการจัดการให้ความรู้เรื่อง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการในการเรียนการสอนให้แก่คณะครู เนื่องจากบุคลากรของกระทรวงศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ ยังไม่เข้าใจกระบวนการแนวพุทธในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน ตลอดจนต้องศึกษาถึงแนวคิดที่สำคัญที่เป็นรากฐานของการจัดกระบวนการพัฒนาแนววิถีพุทธ ตั้งแต่จุดเริ่มต้น หรือแหล่งที่มาต่างๆ ของการศึกษาที่เรียกว่า ปรัชญาที่ดี และโยนิโสมนสิการ รวมถึงกระบวนการของการศึกษา หลักธรรม ไตรสิกขา ที่ประกอบด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญา ให้มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้

2. ควรมีการพัฒนาบุคลากรให้แก่ผู้บริหาร คณะครูผู้สอน การอบรมควรกำหนดระยะที่เกิดประโยชน์มากกว่าจัดแบบระยะสั้น ควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการ เช่น การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการคิด การแก้ไขปัญหาตามวิธีคิด แบบโยนิโสมนสิการ

3. คณะกรรมการสถานศึกษาควรเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ในการพัฒนานักเรียน รวมถึงวัด บ้าน ที่เรียกว่า (บวร) อย่างสมบูรณ์แบบ และการจะนำกระบวนการโรงเรียนวิถีพุทธเข้าไปใช้ ควรเตรียมความพร้อมพื้นฐานของนักเรียนด้วย จึงจะสามารถ ใช้กระบวนการไตรสิกขาได้อย่างบรรลุผล

4. ควรมีการวิจัยและมีการพัฒนารูปแบบการให้ความรู้พระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐานสำหรับครูและผู้บริหาร และมีการ นำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนววิถีพุทธใช้ทดลองกับโรงเรียนวิถีพุทธทุกช่วงชั้น มีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการชี้แนะและตรวจปรับปรุงแก้ไขจากอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เรณู อรรฐาเมศร์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธรรมกิตติ ธรรมโม ทำให้การวิจัยลุล่วงมาด้วยดีผู้วิจัยจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก. (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) 2548. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.

_____. 2541. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. 2541. **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. 2532. **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับธรรมทาน.

_____. 2542. **หยาดเพชรหยาดธรรมภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย**. สำนักงานกรรมการศึกษาแห่งชาติ. 2542. การศึกษา ฉบับง่าย มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. 2546. **พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้** เอสอาร์พรีนติ้ง แมสโปรดักส์.

โรงเรียนรุ่งอรุณ. 2544. **วารสารเพื่อการวิจัยและพัฒนารการเรียนรู้ ฉบับที่ 1**. กรุงเทพมหานคร. ประเวศ วะสี. 2538.

แต่คุณครูก็ลายมิตร์ของสังคม. สร้างสื่อจำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 2.

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2547. **โรงเรียนวิถีพุทธ**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เรณู อรรฐาเมศร์. 2546. **การวิจัยเชิงสังเคราะห์ การศึกษากับชุมชน**. (สกว.ภาค).

สมน อมรวิวัฒน์. 2542. **การพัฒนารการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์**. โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช: นนทบุรี.

บทปริทรรศน์

การวิเคราะห์รูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1

โดย รองศาสตราจารย์สนธิ สัตย์ภาส

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

การวิเคราะห์รูปแบบวิถีพุทธและจริยธรรมของโรงเรียนชุมชนบ้านท่าเตื่อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 1 โดย พระสนธิ แสงงาม พบว่ารูปแบบการจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อ ดำเนินการตามลักษณะ แห่งปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ 1) สัมปยุตตสังสวะ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครูดี มีข้อมูลและสื่อดี 2) สัทธัมมัสสนา การใส่ใจศึกษาโดยมีหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนดี 3) โยนิโสมนสิการ มีการบวนการคิดวิเคราะห์ พิจารณาหาเหตุผล ที่ดีและถูกวิธี และ 4) อัมมานุสรมปฏิบัติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตรู้ได้ถูกต้องเหมาะสม แก้ปัญหาที่พบได้ตามเหตุปัจจัย โดยมีผู้รู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากร มีรูปแบบของการจัดการศึกษาแบบบูรณาการวิชา โดยให้ชื่อ “ท้องถิ่นสวย ด้วยมือเรา” มีการสอดแทรกพุทธธรรมที่เหมาะสมลงในทุกสาระวิชา มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยวิถีพุทธผ่านกิจวัตรประจำวัน และศูนย์เรียนรู้พระพุทธศาสนาช่วยหนุนเสริมแนวคิดดังกล่าว อันส่งผลผลิตของโรงเรียน คือ นักเรียนของโรงเรียนชุมชน วัดท่าเตื่อซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเลือกแบบเจาะจงเฉพาะนักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ จำนวน 50 คน เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ปฏิบัติตนทั้งทางการพูดที่สุภาพมากขึ้น การทะเลาะวิวาท การหนีเรียน และการสูบบุหรี่ลดน้อยลงอย่างน่าพอใจ

การเขียนนำเสนอผลการวิจัยของผู้วิจัยดังกล่าวข้างต้นเป็นการเสนอผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดว่า “เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ กระบวนการ ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้และเครื่องมือที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อพัฒนา นักเรียน...” ดังนั้นผู้อ่านที่มุ่งนำผลดังกล่าวไปประยุกต์ใช้จะต้องเลือกสรรเองว่าส่วนใดเป็นเรื่องของแผนและนโยบายของโรงเรียน ส่วนใดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร ส่วนใดเป็นการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนของทุกกลุ่มสาระวิชา และส่วนใดเป็นการจัด สภาพแวดล้อมให้เอื้อแก่การจัดการศึกษาตามวิถีพุทธ ทั้งนี้เพื่อสะดวกต่อการนำไปใช้ได้เห็นเป็นรูปธรรมขึ้น

สังคมไทยแม้เป็นพุทธศาสนามาช้านาน แต่คุณลักษณะของคนไทยโดยทั่วไปในปัจจุบันมิได้เป็นไปตามวิถีพุทธโดยแท้ เนื่องจากอิทธิพลความคิด ความเชื่อแบบพราหมณ์และไสยศาสตร์ได้ หยั่งรากมาแต่อดีต และที่สำคัญคือผลการพัฒนาในช่วง 40 ปีมานี้ นับแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ที่ผลักดันระบบเศรษฐกิจไทยเข้าสู่กระแสทุนนิยม จนมีผลให้วิถีชีวิตคนไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันมากขึ้น เปิดรับอิทธิพลทางความคิดจากสังคมตะวันตกเข้าครอบงำสังคมไทยเยาวชนไทยโดยเฉพาะในเรื่องลัทธิบริโภคนิยม การให้คุณค่าต่อทรัพย์สิน วัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ จนบทบาทของครอบครัวไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยอบรมเลี้ยงดูลูกหลานอย่างใกล้ชิด มาเป็นครอบครัวที่เร่งรีบ มีเวลาดูแลบุตรหลานน้อยลงให้ความสำคัญกับเงินตรา ทรัพย์สิน ส่งเสริมให้เด็กมุ่งแข่งขันเอาชนะผู้อื่น และผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยยังคิดว่าการอบรม ลูกหลานเป็นหน้าที่ของโรงเรียน แต่โรงเรียนมีอาจารย์และเด็กจำนวนมากอย่างใกล้ชิดได้ทั่วถึง และมักให้ความสนใจเด็ก ที่พฤติกรรมดีอยู่แล้ว ในขณะที่เด็กมีพฤติกรรมไม่ดีไม่ได้รับการเอาใจใส่ และใช้วิธีการรุนแรงแบบคัดออกเพื่อแก้ปัญหา พฤติกรรม

ดังนั้นผลงานวิจัยเรื่องนี้จึงนับว่าเป็นคุณูปการแก่วงการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะแนวคิด รูปแบบและกระบวนการ จัดการศึกษาของโรงเรียนชุมชนวัดท่าเตื่อจะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่โรงเรียนอื่นๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้บ่มเพาะนักเรียนของตน ด้วยนวัตกรรมแนวพุทธนี้ให้ขยาย กระจายออกไปทั่วประเทศไทย หรือทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็จะเป็นกุศลยิ่ง